

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข 2) เพื่อศึกษาเครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข ทั้งนี้ทำให้ทราบถึง ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวางแผนและปรับปรุงการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ศักยภาพของผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข

ผู้นำชุมชนบ้านแสนสุขมีศักยภาพแตกต่างกันในด้านต่างๆ แต่ทุกคนมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้ดีขึ้น เมื่อผู้นำแต่ละคนมารวมกลุ่มกันจึงเกิดเป็นพลังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

ด้านประสบการณ์ของผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ผู้นำมีประสบการณ์ในการทำงาน อาสาสมัครป้องกันภัยประจำหมู่บ้านซึ่งเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นประสบการณ์ที่ดีมาก เพราะทำให้ ผู้นำและ ชาวบ้านรู้จักการทำแนวกันไฟป่าใหม่บ้าน และต่อมาได้พัฒนาโดยการทำแนวกันไฟบริเวณป่าต้นน้ำเพื่อป้องกันไฟไหม้ป่าและมีการริเริ่มการปลูกป่า ส่วนผู้นำที่มีประสบการณ์ในการทำงานกับมูลนิธิรักษาป่าซึ่งเป็นองค์กรเอกชน จะมีประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งด้านการเป็นผู้นำด้านการส่งเสริมอาชีพและด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้การพัฒนาเป็นระบบมากขึ้น และพบว่า ผู้นำมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในการปลูกป่าและทำแนวกันไฟทั้งในและนอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหมู่บ้าน

ด้านการริเริ่มกิจกรรมในการจัดการต้นน้ำในหมู่บ้านพบว่า ผู้นำเริ่มมีการปลูกป่าตั้งแต่ปลูกต้นไม้ใกล้ที่อยู่อาศัยเพื่ออาศัยร่มเงา หลังจากนั้นมีการปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ มีป่าชุมชนในหมู่บ้าน และด้วยความเชื่อในพิธีกรรมของชาวอาข่าที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็จะมีการรักษาป่าตามวิธีของชนเผ่าเช่น ป่าศักดิ์สิทธิ์ ศาลีประจำหมู่บ้าน และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยจะไม่ให้ตัดไม้บริเวณดังกล่าวเด็ดขาด แต่การพัฒนาจะเป็นไปอย่างช้าๆ ไม่เป็นระบบ ต่อมาผู้นำมีการพัฒนา

ตนเองจากประสบการณ์ และการอบรม เป็นต้น ทำให้มีการจัดการต้นน้ำอย่างมีระบบมากขึ้น โดยมีการจัดทำโครงการปลูกป่ารักษาต้นน้ำ โครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและแหล่งอาหารพื้นบ้าน ชุมชนแสนสุข และกิจกรรมการตรวจคุณภาพและปริมาณน้ำระดับชาวบ้าน ซึ่งทุกโครงการที่จัดขึ้นมีการดำเนินการระยะยาวเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการจัดการต้นน้ำ จนเกิดเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัจจุบันบ้านแสนสุขได้เป็นหมู่บ้านนำร่องในด้านสิ่งแวดล้อมของมูลนิธิริรักษ์อาฮาและได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดโครงการเชิงรสายสีเขียวระดับตำบลประจำปี 2546

ด้านการระดมทุนในการจัดการต้นน้ำพบว่า ผู้นำมีการจัดหาทุนในการจัดการต้นน้ำทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน สำหรับการระดมทุนภายในหมู่บ้านได้จากค่าดอกเบี้ยการกู้เงินกองทุนแม่บ้าน 5% จากการยืมเครื่องครัวของกลุ่มพัฒนาสตรี และจากการทำผัดกวนของหมู่บ้าน โดยนำงบประมาณที่ได้จากส่วนนี้เป็นค่าใช้จ่ายเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำ ส่วนการระดมทุนภายนอกหมู่บ้าน ผู้นำหาทุนโดยการจัดทำโครงการต่างๆ ขึ้นเช่น โครงการปลูกป่ารักษาต้นน้ำได้เสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีคำ โครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและแหล่งอาหารพื้นบ้านชุมชนแสนสุข เสนอโครงการขอสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีคำ ป่าไม้อำเภอแม่จัน องค์กรไฮเฟอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล และมูลนิธิริรักษ์อาฮา ส่วนกิจกรรมการตรวจคุณภาพและปริมาณน้ำระดับชาวบ้านได้รับการสนับสนุนจากองค์การไฮเฟอร์อินเตอร์เนชั่นแนลและมูลนิธิริรักษ์อาฮา

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการต้นน้ำพบว่า ผู้นำส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไปตามบทบาทหน้าที่ของตน และสิ่งที่ผู้นำตัดสินใจชาวบ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยเฉพาะการจัดการต้นน้ำ เห็นได้จากการปลูกป่าบริเวณป่าต้นน้ำเขตติดต่อบ้านแสนใจใหม่ที่ประสบความสำเร็จ ทำให้ชาวบ้านมีความตระหนักและรักสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านเพราะส่วนหนึ่งทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น มีน้ำใช้อย่างเพียงพอและส่งผลให้หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนด้านอื่นๆ ตามมา ที่เห็นได้ชัดเจนคือ โครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและแหล่งอาหารพื้นบ้านชุมชนแสนสุข เป็นโครงการที่ทำขึ้นจากความต้องการของชาวบ้านโดยมีผู้นำชุมชนเป็นสื่อกลางในการประสานงานกับหน่วยงานอื่น

ด้านการเสริมสร้างความรู้ในการจัดการต้นน้ำพบว่า ผู้นำทุกคนได้มีการเสริมสร้างความรู้ของตนเองทั้งการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเข้าร่วมประชุม การศึกษาดูงาน เครื่องข่ายการอนุรักษ์ป่า การเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการตรวจคุณภาพและปริมาณน้ำระดับชาวบ้าน หรือจากความเชื่อในพิธีกรรมของชนเผ่า และแหล่งความรู้ที่สำคัญคือการแลกเปลี่ยนความรู้จากการประชุมประจำเดือน เพราะเมื่อผู้นำมีโอกาสได้รับความรู้จะต้องแจ้งในที่ประชุมซึ่งชาวบ้านจะได้รับทราบความเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

ด้านการสร้างหรือส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำในการจัดการต้นน้ำพบว่า ผู้นำส่วนใหญ่ต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งเรื่องส่วนตัว และส่วนรวมโดยการช่วยงานหรือเข้าร่วมกิจกรรมภายในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านถือเป็นแบบอย่างและเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ มีการกระตุ้นให้ชาวบ้านตื่นตัวโดยการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย และทำป้ายรณรงค์เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน มีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านโดยการพูดในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านพร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยยกตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจริงๆ และมีการนำเอาความเชื่อทางพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมมาเป็นส่วนเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมเพราะเป็นความเชื่อที่นับถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ส่วนด้านมุมมองของผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำพบว่า ผู้นำต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการพัฒนาโดยการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรักษารักษาป่ารักษาน้ำ รักษาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านด้วยการจัดกิจกรรมเสียงตามสายและให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า การทำแนวกันไฟและการตรวจคุณภาพและปริมาณน้ำระดับชาวบ้าน มีความต้องการปลูกป่าเพิ่มเพราะเมื่อสิ้นสุดโครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและแหล่งอาหารพื้นบ้านชุมชนแสนสุข สามารถปลูกป่าได้ทั้งหมด 500 ไร่ และผู้นำต้องการปลูกป่าเพิ่มรวมป่าเดิมที่ปลูกไว้เป็นจำนวน 2,000 ไร่ โดยขยายเข้าไปในเขตของบ้านปางปูเลย บ้านผาคือ บ้านอาโยะและบ้านเข้านิคม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเครือข่ายการปลูกป่าและในขณะนี้หมู่บ้านปางปูเลยเริ่มขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะหน้าแล้งแล้ว

5.1.2 เครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข

เครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำพบว่า มีทั้งเครือข่ายของผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เครือข่ายของผู้นำชุมชนในระบบการจัดการต้นน้ำและนอกระบบการจัดการต้นน้ำ เครือข่ายของผู้นำภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และความซ้ำของเครือข่ายผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำ

เครือข่ายของผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการพบว่า เครือข่ายแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการต่างส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากระบบเครือข่าย เกิดจากความสัมพันธ์ในความเป็นเพื่อน เป็นผู้ร่วมงานให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ ทำให้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเป็นรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรงของหมู่บ้าน และเมื่อได้แรงเสริมจากเครือข่ายรูปแบบที่ทางการซึ่ง ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของงบประมาณสนับสนุนหรือการประสานงาน ทำให้บ้านแสนสุขมีการจัดการต้นน้ำที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เครือข่ายของผู้นำชุมชนในระบบการจัดการต้นน้ำและนอกระบบการจัดการต้นน้ำ พบว่า บ้านแสนสุขมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในด้านการพัฒนาสังคม เช่น การรณรงค์ ป้องกันยาเสพติด การสนับสนุนด้านการศึกษา และการส่งเสริมอาชีพ เช่น การหารายได้ให้กับ ชาวบ้านโดยการสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก งานฝีมือชาวเขา ให้กับ ชาวบ้านมาก่อน และเมื่อมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำขึ้นในหมู่บ้าน เครือข่ายในการจัดการต้นน้ำ ส่วนใหญ่จึงมาจากเครือข่ายการพัฒนาสังคมและเครือข่ายการส่งเสริมอาชีพของหมู่บ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่อง และที่สำคัญเกิดจากความร่วมมือของผู้นำและชาวบ้านในการพัฒนาหมู่บ้านของตน ทำให้หน่วยงานอื่นมองเห็นศักยภาพในการทำงาน จึงให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายของผู้นำภายในชุมชนและภายนอกชุมชนพบว่า เครือข่ายภายในชุมชนเป็นเครือข่ายระบบโครงสร้างการบริหารหมู่บ้าน การแบ่งเขตพื้นที่ในการรับผิดชอบให้ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน และการแบ่งกลุ่มการทำงานของกลุ่มพัฒนาสตรี นอกจากนี้ยังมีระบบเครือข่ายเมื่อเครือข่ายภายในมีความซับซ้อนทั้งในการทำงานและการดูแลซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายภายในชุมชน ส่งผลให้กิจกรรมในการจัดการต้นน้ำได้รับความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้านและประสบผลสำเร็จ เป็นตัวบ่งบอกถึงศักยภาพผู้นำชุมชนที่สำคัญคือ ผู้นำเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ซึ่งเครือข่ายภายนอกเป็นปัจจัยที่มีพลังพอสมควร เช่น หน่วยงานรัฐและเอกชน และเงื่อนไขปัจจัยที่มาจากภายนอกที่มีส่วนสำคัญคือ หน่วยงานรัฐและเอกชนให้ความสนใจเป็นพิเศษ เป็นการทำงานแนวใหม่เชิงบูรณาการ โดยที่ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชนต่างมีการประสานงานกันเองภายในและมุ่งประเด็นไปยังจุดเดียวกันอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่าการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุขมีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนอยู่ตลอด

ความซ้ำของเครือข่ายผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำพบว่า ความซ้ำของเครือข่ายผู้นำชุมชนทำให้เกิดความแน่นแฟ้นในการประสานงาน ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและท้ายที่สุดผลประโยชน์ที่ได้คือ ทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นประสบความสำเร็จ หมู่บ้านได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการต้นน้ำมีความสัมพันธ์กัน จากการศึกษาศักยภาพผู้นำทั้งทางด้านประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การริเริ่มกิจกรรมในการจัดการต้นน้ำในหมู่บ้าน การระดมทุน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การ

เสริมสร้างความรู้ และการสร้างหรือส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่เกิดจากตัวบุคคล และการทำกิจกรรมต่างๆ จะต้องมีความร่วมมือเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่ภายในหมู่บ้านที่ต้องรับสภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตั้งแต่เครือญาติ เพื่อนฝูง เกิดความรัก ในหมู่บ้านของตนส่งผลให้เกิดผู้นำขึ้นในหมู่บ้านเพื่อเป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน และเป็นผู้ประสานกับองค์กรภายนอกหมู่บ้านเพื่อเข้ามาช่วยในสิ่งที่หมู่บ้านต้องการความช่วยเหลือ จึงก่อให้เกิดรูปแบบเครือข่ายขึ้น จนทำให้บ้านแสนสุขมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

ไพรัตน์ เจริญนทร์ (2524) ได้ให้ความหมาย ผู้นำหมายถึง ผู้ซึ่งมีบุคลิกภาพเด่น ในกลุ่ม ซึ่งความเป็นผู้นำนี้อาจจะเนื่องมาจากเหตุการณ์ประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษ เช่น มีความโอบอ้อม มีความรู้ดี เป็นเครื่องช่วยผลักดันบุคคลให้ขึ้นมาเป็นผู้นำ เป็นผู้ที่ประชาชน ยกย่องนับถือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในอันที่จะก่อให้เกิดแรงศรัทธาในหมู่ประชาชน และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะโน้มน้าวผู้อื่นให้มาร่วมประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ได้ ผู้นำเป็นผู้ที่มีความเสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับ จิตจางงค์ กิติกิริติ (2533) ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกัน และพยายามหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุด มุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนในท้องถิ่นนั้น อันจะ ก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญเพื่อส่วนรวมพร้อมที่จะให้ คำแนะนำปรึกษาช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มทันต่อเหตุการณ์ และจะต้องเป็นผู้ที่ยอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย

ซึ่งตรงกับการศึกษาของ ณัฐชา ชีวะศิริ (2544) ศึกษาเรื่อง ความเข้มแข็งในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชน เกิดจากการรวมตัวกันของชุมชนในการแก้ไขปัญหาบทบาทผู้นำ ชุมชนและจิตสำนึก ของชุมชน

การสร้างหรือส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการต้นน้ำ ตรงกับการศึกษา ของ เกษริน สุขด้วง (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติพบว่า รูปแบบการดำเนินงานของท่านพระครูมานัสสีพิทักษ์และคณะสงฆ์ในอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา มีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำท้องถิ่น ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำได้อย่างดียิ่ง พระสงฆ์ได้ใช้วิธีการหลายรูปแบบในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน และรับรู้ถึงผลดี ผลเสียที่จะติดตามมาจากการอนุรักษ์ป่าไม้และทำลายป่าไม้ พระครูมานัสสีพิทักษ์ได้พาชาวบ้าน ขึ้นไปบนภูเขาเพื่อไปดูป่า ต้นน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านเปรียบเทียบสภาพในอดีตกับปัจจุบันที่มีความ แตกต่างกันมาก หลังจากนั้นชาวบ้านเริ่มยอมรับความจริง สร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการ อนุรักษ์ป่า ตระหนักถึงภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่า ก่อให้เกิดความสามัคคี

ในหมู่คณะและขยายเครือข่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ธรรมชาติสืบต่อไปถึงรุ่นลูกหลาน

สอดคล้องกับการศึกษาของ สหัทธยา วิเศษ (2539) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่า กลุ่มฮักป่าศรีถ้อยมีพัฒนาการมาจากการร่วมกันคัดค้านการสัมปทานทำไม้ และการประสะบภัยแล้งที่เกิดขึ้นมาจากการตัดไม้ทำลายป่า จึงเกิดกิจกรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าที่มีทั้ง กิจกรรมที่เกิดจากความรู้ ประสบการณ์และกิจกรรมที่เกิดจากการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนา โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์คือ การให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าโดยใช้กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชน เป็นวิธีการกระตุ้นหรือชี้แนะให้ชาวบ้านตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จากการทำกิจกรรมทำให้ป่าฟื้นตัวมีความอุดมสมบูรณ์ และยังกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้านให้เกิดความตระหนักในการที่จะช่วยกันรักษาป่าอีกด้วย การทำกิจกรรมของกลุ่มฮักป่าศรีถ้อยถือว่าเป็นระบบความรู้ หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่แบ่งออกเป็น 3 มิติคือ 1 เนื้อหาของภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำมีองค์ความรู้ที่แสดงความสัมพันธ์ 3 ด้านคือ 1.1 องค์ความรู้ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มีการจัดความสัมพันธ์ที่จะให้คนอยู่ร่วมกัน โดยการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางให้คนในชุมชนปฏิบัติและการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาป่า 1.2 องค์ความรู้ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยพบความสัมพันธ์ผ่านระบบประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพเป็นหลักและระบบการผลิตเพื่อขายที่พึ่งพาและรักษาสมดุลธรรมชาติ ในการพึ่งพาธรรมชาติทำให้ชาวบ้านเห็นในความสำคัญของป่าและมีส่วนร่วมในการรักษาป่า ดังนั้นระบบการผลิตและวิถีชีวิตมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศของชุมชน 1.3 องค์ความรู้ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะพบความสัมพันธ์โดยผ่านความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้าน โดยการแสดงความเคารพและขอบคุณธรรมชาติ เพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์และจิตสำนึกให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม 2. ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำมี 2 ลักษณะคือ 2.1 ลักษณะที่เป็นความรู้ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือการจัดการป่าชุมชนที่มีรากฐานมาจากการสังเกตสภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นการจัดการที่ยึดหลักใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการยังชีพ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเหมาะสม 2.2 ลักษณะที่เป็นความเชื่อประเพณีหรือวัฒนธรรม คือการปรับเปลี่ยนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคน เพื่อทำหน้าที่และบทบาทเพื่อการอนุรักษ์ที่พบความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และผี โดยการแสดงความเคารพนับถือทำให้มนุษย์เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่มีต่อธรรมชาติ ดังนั้นการมีวิถีชีวิตภายใต้การมีคุณธรรมต่อธรรมชาติจะช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ได้ 3. กระบวนการเกิดของภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการเรียนรู้จากธรรมชาติ การนับถือศาสนาพุทธและเชื่อในเรื่องผีผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกที่เรียนรู้ด้วยตนเอง และผู้อื่นถ่ายทอดให้แล้วส่งสมไว้ในรูปของพิธีกรรม และผ่านระเบียบในการรักษาป่าที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนความรู้หรือภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้าน ให้เป็นความรู้ใหม่ที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเพิ่มคุณค่าให้กับความรู้ที่

จากการศึกษา นฤมล นิราทร (2543) เครือข่ายมีลักษณะสำคัญคือ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน และมีความเป็นอิสระต่อกันคือ แต่ละกลุ่มก็มีเป้าหมาย มีกิจกรรมของตนเอง การเข้ามาร่วมเครือข่ายเป็นการเข้ามาร่วมเป็นบางส่วนเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งตรงกับบรรณพ พงษ์วาท (2539) ที่กล่าวว่า เครือข่ายความร่วมมือเป็นการเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตน การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน เครือข่ายความร่วมมือเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ ชีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544) เครือข่ายความร่วมมือ คือ เป็นกระบวนการของการเข้าร่วมมือกันเพื่อพัฒนา หรือจัดกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรสนใจร่วมกัน เครือข่ายความร่วมมือจะนำไปสู่พลังในการจัดการกับปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่นและสังคม โดยส่วนรวม ความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ก่อตัวเคลื่อนไหวและพัฒนากว้างขวางออกไป ซึ่งสอดคล้องกับภาสกร เชนนะศิริ (2538) ศึกษาเรื่อง เครือข่ายการเรียนรู้ของหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนคือ กลุ่มและองค์กรในชุมชน ผู้นำและระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในชุมชนนั้น รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้มีหลากหลายในชุมชนทั้งในลักษณะแนวนอนคือ เครือข่ายภายในชุมชนระหว่างครอบครัวต่อครอบครัว กลุ่มต่อกลุ่มในหมู่บ้าน และในแนวดิ่งซึ่งมีการเชื่อมโยงสานต่อไปในชุมชนอื่นทั้งใกล้และไกล โดยที่นักพัฒนาทั้งจากภายนอกและภายในเป็นผู้เชื่อมประสาน

จากการศึกษาครั้งนี้ จะเห็นว่าศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุขประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง พบว่าศักยภาพผู้นำชุมชนทั้งทางด้านประสบการณ์

เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การริเริ่มกิจกรรมในการจัดการต้นน้ำในหมู่บ้าน การระดมทุน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเสริมสร้างความรู้ และการสร้างหรือส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมผู้นำชุมชนบ้านแสนสุขมีความรักในชุมชน และทำให้ผู้นำมีมุมมองที่จะพัฒนาหมู่บ้านต่อไปอย่างมีระบบ จากการวิเคราะห์ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุขมีความสัมพันธ์กัน เห็นได้จากศักยภาพของผู้นำแต่ละด้านดังกล่าวจะต้องมีการประสานงานกับบุคคลที่อยู่รอบข้าง และบุคคลที่มีส่วนในการพัฒนาเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำ จึงก่อให้เกิดเครือข่ายในการจัดการต้นน้ำขึ้น ทั้งเครือข่ายของผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เครือข่ายของผู้นำชุมชนในระบบการจัดการต้นน้ำ และนอกระบบการจัดการต้นน้ำ เครือข่ายของผู้นำภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และความซ้ำของเครือข่ายผู้นำชุมชนในการจัดการต้นน้ำ นำไปสู่การจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุขอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลในระดับสูง

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข ทำให้เห็นความชัดเจนในเรื่องศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำในการพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุข โดยกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้เริ่มต้นความคิดและเป็นผู้สานต่อความคิดของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งในกลุ่มผู้นำชุมชนเองก็เป็นกลุ่มที่เกิดมาจากความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และความนับถือศรัทธาของคนในชุมชนที่ให้ความไว้วางใจในการให้คำแนะนำหรือชี้แนะ นอกจากนี้การจัดการต้นน้ำบ้านแสนสุขยังดำเนินการอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ต่อชุมชนเป็นหลัก โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นส่วนประสานเชื่อมโยงในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน รวมไปถึงเครือข่ายการจัดการต้นน้ำได้แก่ หน่วยงานราชการและเอกชนเป็นไปด้วยความราบรื่น จึงขอสรุปข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเชิงลึกลงไปในระดับของปัจเจกที่แสดงให้เห็นลักษณะที่แตกต่างของผู้นำ ทั้งด้านศักยภาพและเครือข่ายโดยนำมาวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของผู้นำเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับปัจเจกบุคคล

2. ควรศึกษาบทบาทของเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านแสนสุขเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้นำหมู่บ้านให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชุมชนเพื่อการจัดการต้นน้ำกับชุมชนอื่น ที่มีความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เพื่อที่จะหารูปแบบในการจัดการกับปัญหาการจัดการต้นน้ำภายในชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางการจัดการต้นน้ำในชุมชนอื่นที่มีปัญหาคล้ายกันต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved